

ІСТОРИЧНИЙ ТА ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПАТОПСИХОЛОГІЧНИХ ТЕРМІНІВ ІЗ ТЕРМІНОЕЛЕМЕНТАМИ *-MANIA, -PHOBIA*

Досліджено походження і розвиток клінічної психологічної термінології, зокрема термінів "манія" і "фобія", які вперше згадуються у творах Гіппократа, Аретей Каппадокійського, Павсанія, Платона, а також римлян Сенеки та Цицерона. На матеріалі 118 латинськомовних термінів зі сфери клінічної психіатрії з терміноелементами *-mania, -phobia* розроблено тематичну класифікацію, що включає етимологічний і культурологічний коментарі.

Ключові слова: клінічна термінологія, латинська мова, манія, психологія, фобія.

Вступ. Грецький за походженням термін *pathopsychologia* складається із трьох терміноелементів: *pathos* – страждання, *psyche* – душа, *logia* – наука і вказує на страждання як наслідок психічних розладів. Цей погляд тісно пов'язаний із концепцією порушення душевної рівноваги, яку запропонували античні філософи та лікарі. Першим, хто обґрунтував цей принцип, був Гіппократ. Хоча у творах Гіппократа рівновага описується по-різному, в основу його учення покладена ідея: людина здорова, коли сили, що містяться у її тілі, урівноважені. Уживання термінів "манія" і "фобія" має давню цікаву історію, джерела якої ми можемо знайти як у творах античних медиків і філософів, так і у художній літературі та міфології.

Мета дослідження: визначити особливості функціонування патопсихологічних термінів на різних етапах формування клінічної термінології, спираючись на твори античних авторів і сучасні медичні твори; проаналізувати дериваційні моделі, способи та засоби термінотворення одиниць грецько-латинського походження.

Актуальність теми зумовлена відсутністю в українській лінгвістиці комплексного лінгвокультурологічного дослідження історії формування патопсихологічних клінічних термінів з елементами *-mania, -phobia* та тематичної класифікації, яка б репрезентувала результати дослідження.

Теоретичні основи та результати дослідження. Аналіз літератури з визначеної теми виявив, що найбільш ґрунтовні та цікаві наукові доробки із приводу донаукового і ранньонаукового етапів формування патопсихологічної термінології представлені в роботах закордонних науковців Жуля Ангста та Андреаса Марнероса, Марка Антуана Крока. Необхідно також зазначити роботи Ольги Ахманової, Олени Бекишевої та Маргарити Мусохранової, що мали практичну користь для аналізу форми й особливостей творення цих термінів.

У дослідженні ми використовували такі методи: описовий – для презентації отриманих результатів, зіставний – для виявлення спільного та відмінного між термінами з елементами *-mania, -phobia*, кількісний метод як основу для презентації підрахунків термінів, а також метод лінгвокультурологічного аналізу – для виявлення універсальних і специфічних особливостей творення термінів у грецькій і латинській мовах.

Історико-культурний аналіз понять "манія" та "фобія" крізь призму античних творів грецьких і римських авторів. Донауковий етап уявленн про патопсихологію відзначився тим, що люди вірили, що психічні розлади – покарання чи прокляття від богів. Першим в античності спростував божественність ментальних хвороб Гіппократ у своїй праці "Про священну хворобу".

Терміни "манія" та "фобія" мають міфологічне походження та є міфологічними епонімами. Епонім (від грец. *epōnimos* – той, що дав ім'я) – це особа, від імені (прізвища) якої утворено назву місцевості, країни, народу тощо [6, с. 216]. Термін "манія" походить від імені богині Манії, яка у давніх греків уособлювала безумство. Римляни вживали назву *furor*, від якої походить спільна назва богинь помсти *furiae* – фурії, синонімічною до цього психічного стану. Термін "фобія" походить від імені бога Фобоса, який уособлював страх.

Отже, сучасні складні терміни на позначення різноманітних "маній" чи "фобій" зберігають культурологічну інформацію та міфологічні уявлення періоду античності про богиню Манію як уособлення безумства у греків і богинь помсти у римлян, а також відомості про бога Фобоса – персоніфікації страху у грецькій міфології.

За визначенням сучасних лексикографів, епонімічні терміни є одним із найчисельніших пластів медичної термінології, оскільки в них у найбільш явній формі втілюється сутність людського мислення [2, с. 163].

Згадки про божественне походження терміна "манія" знаходимо також у циклі міфів про Ореста, висвітлених трагіком Есхілом. Павсаній в "Описі Еллади", коментуючи сюжет цього міфу, додає, що божевілья Ореста спричинили еринії за те, що він убив матір. Ця подія сталася біля храму богині Манії, а місцевість довкола храму теж називалася на її честь. Цей історичний коментар указує на греко-римську міфологічну паралель, адже еринії – божества помсти, які переслідували Ореста за вбивство його матері Клітемнестри, покарали його біля храму Манії. Так само римські месниці – фурії, пов'язані з іменником *furor* – безумство, який також є латинським синонімом до грецького "манія".

Ранньонауковий етап формування медичної науки та термінології, що прийшов на зміну науковому, пов'язаний з ім'ям Гіппократа. Найвідоміший грецький лікар у збірнику праць під назвою "Corpus Hippocraticum" обґрунтував і зафіксував, що мозок є органом, відповідальним за психічну діяльність людини та її порушення. Ось деякі цитати на підтвердження цієї думки:

1. Мозок – причина всього, що стосується цього захворювання, так само як інших серйозних хвороб: але яким способом і з чого воно (захворювання) виникає, я не можу з точністю відповісти [13] (авторський переклад).

2. Через нього (мозок) ми стаємо божевільними (*mainimetha*), розлюченими, ми розвиваємо тривогу і страх (*deimata kai phoboi paristantai*), які можуть прийти вночі або вдень [13] (авторський переклад).

Після Гіппократа погляд на психічні захворювання та інші розлади дуже змінився. Завдяки йому ми маємо першу спробу класифікувати психічні хвороби, де також зустрічається перша науково мотивована згадка про манію.

У збірнику "Corpus Hippocraticum" зустрічається також термін "фобія". Гіппократ розповідає, що Ніканор під час нічних симпозиумів дуже боявся гри дівчини-флейтистки. Щоразу, коли Ніканор чув, як вона грає, його переповнював страх. Він розповідав, що вдень міг спокійно слухати гру на флейті (авлосі), але вночі його охоплював страх. Коментуючи цей випадок, Гіппократ визначив неконтрольований страх – "фобію" – як хворобу і назвав його *pathos* (грец. "хвороба"). Автор вживає синонім-прототип терміна "фобія" – *deima*, що має спільне культурологічне значення зі словом *phobos*, адже Деймос – брат Фобоса, бога страху. У цьому фрагменті тексту Гіппократа згадується словосполучення *phobos tes auloterides* – "страх перед флейтисткою", що випередило сучасний термін *aulophobia*.

Грецькі філософи Сократ і Платон вважали манію "божественним станом". Для Платона будь-який стан делірію (лат. *delirium*, і – "безумство") та манії має божественне походження, і як доказ цього в одному зі своїх діалогів він виводить етимологію слова "манія" зі слова *manteia*, що означає "ворожіння" (магія) [14, с. 3].

Сократ, за багатьма свідченнями, страждав на галюцинації: голос промовляв до нього, зазвичай не радив йому робити якихось справ. Його учні були в захваті від цього явища, але деякі його пізніші шанувальники вважали, що це потребує пояснень і є свідченням того, що в нього був якийсь психічний розлад [9].

Таким чином, деякі психічні порушення, відхилення від норми поступово зацікавили не тільки античних лікарів, але й філософів. Зокрема, Платон у діалозі "Тімей" (в уривку 86b) описав хворобу, яка за зовнішніми ознаками дуже нагадує біполярний розлад [15].

Французькі дослідники Жюль Ангст та Андреас Марнерос дослідили твори деяких античних авторів догіппократівської епохи і дійшли висновку, що вони містять цікавий матеріал для спостережень за виявами біполярного розладу, основним складником якого є манія [7, с. 3]. Проаналізовані ними описи хворобливих станів депресії та піднесення відповідають найвищим (манія) і найнижчим (депресія) показникам психічної діяльності людини, які зараз вважаються характерними ознаками вищезгаданого біполярного розладу [7, с. 3].

За матеріалами цих досліджень також можна дійти висновку про давність існування клінічного поняття "манія". З позицій маніакально-депресивного розладу термін "манія" вказує на епізод хвороби, який характеризується піднесенням настрою, ідеєю власної величчя та підвищенням психомоторної активності.

Римський лікар Аретей Каппадокійський також указав на те, що манія та меланхолія є рисами однієї хвороби. Про це свідчить таке твердження з його книги "Про гострі та хронічні хвороби": меланхолія попередає та є частиною манії [8].

У працях Цицерона та Сенеки ми також знаходимо описи зародків сучасних поглядів на зовнішні клінічні ознаки і способи лікування стану збентеження, або тривожності, що має схожі до фобій симптоми і вважається також закономірним і послідовним, подібно до меланхолії та манії, як про це колись писав Аретей у своїй праці.

У Міжнародній статистичній класифікації хвороб-10 (далі МКХ-10) тривожність розшифровується як настороженість до майбутньої, часто навіть неправдоподібної, загрози; вона відрізняється від страху або фобії – емоційної реакції на реально наявну загрозу або ту, яку людина переживала раніше [12, с. 320].

Цьому питанню приділяв увагу відомий римський оратор і філософ Цицерон, який запропонував клінічний опис різних аномальних психічних станів афектів, напр.: *angor aegritudo premens* (тривожність – хвороба,

що здавлює), *sollicitudo aegritudo cum cogitatione* (тривога – хвороба, яка наповнена роздумами), *molestia aegritudo permanens* (досада – хвороба постійна) [11].

За словами Сенеки, страх перед смертю (*thanatophobia*) заважає нам насолоджуватися життям: *qui mortem timebit, nihil umquam pro homine vivo faciet* – той, хто боїться смерті, ніколи не стане діяти як жива людина [16, глава 11, частина 6,7].

Ця думка передбачає ідеї філософів К'еркегора, Хайдеггера та інших філософів-екзистенціалістів про фундаментальну тривожність, спричинену усвідомленням людини, що її існування є скінченим, обмеженим у часі [12, с. 320].

У 1621 р. англійський дослідник Роберт Бертон опублікував трактат "Анатомія меланхолії", де зробив енциклопедичний огляд літератури із цього питання від часів античності до початку XVII століття. У трактаті знаходимо висновок, що ключовим критерієм визначення меланхолії є те, що хворий буде мовчати; а схвильованому, перезбудженому пацієнтові поставлять діагноз *mania* – грецькою мовою, чи *furor* – латиною [12, с. 320].

Порівняємо із сучасним визначенням цього психічного розладу: манія – хворобливий психічний стан людини, що характеризується підвищенням збудження, прискореним мисленням, говірливістю, нав'язливими ідеями підозрілості, величності, переслідування тощо [5, с. 156].

Зауважимо, що біполярний розлад психіки, ключовим епізодом якого є манія, або варіант послабленої форми манії – *hypomania* – сьогодні є поширеним патопсихічним розладом.

Зараз ставлення лікарів і психологів до виявів манії змінилося. Найчастіше стан, який визначають як манію, зустрічається як епізод біполярного розладу психіки, а її зв'язок із меланхолією (депресією) простежили ще в добу античної медицини. Термін "манія" трансформувався у базовий терміноелемент (далі ТЕ), що утворив назви для патологічних маніакальних станів; 56 прикладів із них ми дослідили у своїй роботі.

На відміну від манії, фобія – ірраціональний, інтенсивний і постійний страх, викликаний певними ситуаціями, діями, речами, тваринами або людьми. Основним її симптомом є надмірне і необґрунтоване бажання уникнути подразника, що лякає. Коли фобія виходить із-під контролю і заважає повсякденному життю, вона діагностується як особистісний або психічний розлад [10, с. 50].

Науково доведено, що страх – це сукупність надзвичайно складних станів суспільної свідомості, які розвиваються за схемою: хвилювання – тривога – страх – фобія – невроз – паніка – психоз [3, с. 11]. У сучасних дослідженнях тривожність не розглядається окремо від фобій, а є початковим етапом для розуміння механізму виникнення страху та фобії як такої. До того ж у МКХ-10 знаходимо схожу етіологію двох захворювань: тривожність, або тривога, і фобія, які у латинськомовних працях не мали чіткої диференціації. Це ще раз підтверджує збереження на етіологічному рівні традиції, що існувала ще за часів античності.

Класифікація досліджених термінів із перекладом та етимологічним аналізом. Сучасні латинськомовні клінічні терміни мають різну словотвірну структуру, залежно від кількості терміноелементів, що їх формують. Розуміння терміна ускладнюється, якщо він утворений способом основоскладання, отже, має кілька ТЕ. Досліджені нами терміни переважно складаються із двох ТЕ, але інколи трапляються приклади із трьома ТЕ – шість терміноодиниць (далі ТО), напр.: *auto-phono-mania* – "патологічне прагнення до самогубства", *auto-myso-phobia* – "хвороблива уява про те, що хворий брудний і від нього тхне", *eu-theo-mania* – "релі-

гієне божевілья", *sui-cido-mania* – "поривання до самогубства", *siderio-dromo-phobia* – "запаморочення під час їзди залізницею", *staso-baso-phobia* – "побоювання хворого стояти та ходити".

Крім основоскладання, у термінотворенні застосовується також спосіб афіксації. Відповідно до визначення О. С. Ахманової, афіксація є морфологічним процесом, який полягає у приєднанні афіксів до кореня чи основи слова [1, с. 59]. Цей спосіб деривації є непродуктивним для проаналізованих термінів, оскільки лише чотири ТО утворені за допомогою префіксів, напр. *dys-morpho-phobia* – різновид неврозу, за якого людина надмірно занепокоєна незначним дефектом або особливістю свого тіла. Грецький префікс *dys-* указує на порушення або позбавлення чогось.

Модель побудови складного терміна містить основний (базовий) кінцевий терміноелемент, яким є назва хворобливого стану (*-mania*, *-phobia*), і початковий ТЕ – атрибутивний компонент терміна. Початковий терміноелемент називає об'єкт чи явище, що викликає патологічний стан, і виступає неузгодженим означенням до базового терміноелемента.

Серед проаналізованих термінів, залежно від семантики початкових атрибутивних (означувальних) ТЕ, визначаються такі класифікаційні групи:

1) Атрибутивні ТЕ із просторовим значенням.

Манії: *agoromania* (грец. *agora* – "місце для зібрання людей") – патологічне прагнення вийти на залюднений простір, *claustromania* (лат. *claustrum* – "закрите приміщення") – небажання виходити із замкненого простору, *demomania* (грец. *demos* – "народ") – пристрасть до розчинення у юрбі, *dromomania* (грец. *dromos* – "дорога") – імпульсивне бажання подорожувати, *gephiromania* (грец. *gephura* – "міст") – неконтрольоване бажання ходити мостами.

Фобії: *aerophobia* (грец. *aer* – "повітря") – боязнь польотів у повітрі, *agorophobia* (грец. *agora* – "місце для зібрання людей") – страх відкритих, людних місць, *acrophobia* (грец. *acros* – "високий") – патологічний страх висоти, *bathophobia* (грец. *bathos* – "глибина") – запаморочення при погляді вгору на високі будівлі, *claustrophobia* (лат. *claustrum* – "закрите приміщення") – страх замкненого простору, *demophobia* (грец. *demos* – "народ") – страх скупчення людей, юрби, *dromophobia* (грец. *dromos* – "дорога") – боязнь подорожувати та змінювати місце, *gephirophobia* (грец. *gephura* – "міст") – страх мостів, *sideriodromophobia* (грец. *sideros* – "залізний" + *dromos* – "дорога") – запаморочення під час їзди залізницею.

2) Атрибутивні ТЕ, що передають пристрасть несексуального характеру.

Манії: *aulomania* (грец. *aulos* – "флейта") – патологічна жага до музики, яку виконує флейта, *bibliomania* (грец. *biblion* – "книга") – пристрасть збирати книги, навіть якщо вони не знадобляться, *cantomania* (лат. *cantus* – "спів") – пристрасть до співу, яка виражається у постійній потребі слухати музику та наспівувати, *eutheomania* (грец. *eu* – "добрий" + *theos* – "бог") – релігійне божевілья, *glossomania* (грец. *glossa* – "мова") – пристрасть до вивчення мов, *ludomania* (лат. *ludos* – "гра") – пристрасть до азартних ігор, *megalomania* (грец. *megalos* – "великий") – манія величності, *poriomania* (грец. *poroio* – "бродяжити") – бродяжництво, *sitiomania* (грец. *megalos* – "їжа", "хліб") – ненаситність при істерії, недоумстві, психозі, вовчий апетит у неврастеніків, *sophomania* (грец. *sophia* – "мудрість") – пристрасть до вивчення чогось, *theomania* (грец. *theos* – "бог") – релігійне божевілья.

Фобії: *belonephobia* (грец. *belone* – "голка") – боязнь гострих предметів, *coulrophobia* (грец. *kolobathron* –

"клоун") – боязнь клоунів, *cryophobia* (грец. *kruos* – "холод") – боязнь холоду.

3) Атрибутивні ТЕ, пов'язані зі статевим потягом.

Манії: *aidomania* (*aedoeomania*) (грец. *aidoia* – "статеві органи") – хвороблива хтивість, патологічне статеве прагнення, *andromania* (грец. *aner*, *andros* – "чоловік") – статеве божевілья, *hysteromania* (грец. *hystera* – "утроба", "матка") – психічний розлад унаслідок хвороби матки або статевої сфери у жінок, *gamomania* (грец. *gamos* – "шлюб"; Гамос – давньогрецький бог шлюбу, від власної назви якого утворився термін "шлюб") – патологічна пристрасть до багатшлюбності, *gynaecophobia* (грец. *gynaika* – "жінка") – хвороблива боязкість перед жінками, *nymphomania* (грец. *nymphē* – "німфа"; у давній Греції та в античних міфологічних джерелах славилися високим статевим потягом до чоловіків) – надмірний статевий потяг у жінок.

Фобії: *anuptophobia* (лат. *a* – заперечна частка + *lat. nuptiae* – "шлюб") – боязнь безшлюбності, *erotophobia* (грец. *eros* – "кохання", власна назва давньогрецького бога кохання Ерота) – страх сексу або питань про секс.

4) Атрибутивні ТЕ з назвою токсичної речовини.

Манії: *aetheromania* (грец. *aether* – "ефір") – патологічна пристрасть до вдихання або внутрішнього приймання великої кількості ефіру, *morphinomania*, *ae* (грец. *morpheus* – "морфій", грецький бог Морфей; Морфей – брат давньогрецького бога смерті Танатоса, бог сну, від власної назви якого утворилися назви наркотичних і знеболювальних засобів) – хронічне отруєння морфієм, *narcomania* (грец. *narkoo* – "класти до сну") – схильність до постійного користування наркотичними засобами, *toxicomania* (грец. *toxicos* – "отрута") – загальна назва для хвороб, пов'язаних із поглинанням отруйних речовин, через що розвивається хронічна інтоксикація.

Фобії: *iophobia* (грец. *ios* – "отрута") – хворобливий страх отрути, *toxicophobia* (грец. *toxicos* – "отрута") – страх отрутитися.

5) Атрибутивні ТЕ з назвою природних явищ.

Манії: *pyromania* (грец. *pur* – "вогонь") – розлад імпульсивної поведінки, що виражається у нестримному хворобливому потязі до підпалів, а також сильному захопленні спогляданням вогню та горіння, *potamophobia* (грец. *potamos* – "річка") – боязнь річок.

Фобії: *brontophobia* (грец. *bronte* – "грим"; Бронтон, грец. *bronton* – "громовержець" – один з епітетів Зевса – верховного бога у давньогрецькій міфології) – побоювання грози, *nyctophobia* (грец. *nyx*, *nyktos* – "ніч") – страх темряви, ночі, *pyrophobia* (грец. *pur* – "вогонь") – страх вогню, пожеж, загибелі від вогню.

6) Атрибутивні ТЕ з назвою дій (вчинків) або поведінки людини.

Манії: *autophonomania* (грец. *auto* – "сам себе" + *грец. phonos* – "убивство") – патологічне прагнення до самогубства, *graphomania* (грец. *grapho* – "писати") – патологічна пристрасть до письма, *kleptomania* (грец. *klepto* – "красти") – патологічно сильне бажання вкрасти що-небудь, *logomania* (грец. *logos* – "слово") – психоз із надмірною балакучістю, *suicidomania* (лат. *sui* – "сам себе" + *лат. cido* – "убивати") – поривання до самогубства.

Фобії: *ablutophobia* (лат. *abluerē* – "очищувати") – страх купання, прання або чищення, *automysophobia* (грец. *auto* – "сам себе" + *грец. mysos* – "ненависть") – патологічна уява хворого про те, що він брудний і від нього тхне, *dysmorphophobia* (грец. *dys* – префікс з негативним значенням + *грец. morphe* – "форма") – психічний розлад, різновид неврозу, за якого людина надмірно занепокоєна та зайнята незначним дефектом або особливістю свого тіла, *ereuthophobia* (грец. *erythros* –

"червоний") – боязнь почервоніти, *ergasiophobia* (грец. *ergasia* – "робота") – боязнь хірургічної операції або праці, *hamartophobia* (грец. *hamartia* – "помилка") – хворобливий страх неврастеніків, що вони зробили або можуть зробити неправильно, *hemophobia* (грец. *haima* – "кров") – хвороблива боязнь крові, *mysophobia* (грец. *mysos* – "ненависть") – страх заразитися інфекційним захворюванням, бруду, дотику до навколишніх предметів, *stasobasophobia* (грец. *stasis* – "стояння" + грец. *basis* – "ходіння") – боязнь стояти чи ходити.

7) Атрибутивні ТЕ з назвою тварин.

Манії: *hyppomania* (грец. *hyppos* – "кінь") – одержимість кінями, *kyonomania* (грец. *kyon*, *kyon* – "собака") – патологічна прив'язаність до собак, *musomania* (грец. *mus* – "миша") – надмірний інтерес до мишей.

Фобії: *ailurophobia* (грец. *ailuros* – "кішка") – хвороблива боязнь котів, *hyppophobia* (грец. *hyppos* – "кінь") – страх коней, *kyonophobia* (грец. *kyon*, *kyon* – "собака") – боязнь собак, *musophobia* (грец. *mus* – "миша") – страх мишей, пацюків, *ornithophobia* (грец. *ornis*, *ornithos* – "птаха") – хворобливий страх птахів, *zoophobia* (грец. *zoon* – "тварина") – хворобливий страх тварин.

8) Атрибутивні ТЕ з назвою хвороб або хворобливого стану.

Манії: *pharmacomania* (грец. *pharmakon* – "отрута/ліки") – прагнення хворого до споживання різних ліків або неконтрольованого споживання одного виду ліків.

Фобії: *odynophobia* (грец. *odyne* – "біль") – страх болю, *lyssophobia* (грец. *lyssa* – "безумство") – страх захворюти на водобоязнь, *nosophobia* (грец. *nosos* – "хвороба") – страх захворіти, *pathophobia* (грец. *pathos* – "хвороба") – боязнь хвороби, *pharmacophobia* (грец. *pharmakon* – "отрута/ліки") – страх лікуватися, приймати ліки, *syphilophobia* (лат. *syphilis* – "сифіліс"; у 1530 році Джироламо Фракасторо у своїй праці про сифіліс писав про сина Ніуби Сифіла, якого прокляв бог Аполлон цією хворобою) – боязнь заразитися сифілісом.

9) Атрибутивні ТЕ теонімічного походження.

Є найскладнішими для розуміння, адже мають подвійне семантичне навантаження, оскільки власна або класифікаційна назва божества асоціюється із функцією, яку це божество виконувало.

Манії: *erotomania* (грец. *eros* – "любов") – любовне бжевілля, від власної назви давньогрецького бога кохання Ерота, *gamomania* (грец. *gamos* – "шлюб") – патологічна пристрасть до багатошлюбності; Гамос – давньогрецький бог шлюбу, від власної назви якого утворився термін "шлюб", *morphinomania* (грец. *morpheus* – "бог сну та забуття") – хронічне отруєння морфієм; Морфей – брат давньогрецького бога смерті Танатоса, бог сну, від власної назви якого утворилися назви наркотичних і знеболювальних засобів, *nymphomania* (грец. *nymphe* – "німфа") – надмірний статевий потяг у жінки; німфа у давній Греції – дівчина, яка жила у воді (морська німфа), лісі (лісова німфа) або горах (гірська німфа), в античних міфологічних джерелах вони славилися високим статевим потягом до чоловіків, *plutomania* (грец. *plutos* – "багатство") – ненормальний інтерес до володіння багатством; Плутос, син Деметри та Ясіона, – бог багатства в давньогрецькій міфології.

Фобії: *brontophobia* (грец. *bronte* – "гроза") – побоювання грози; Бронтон (грец. *bronton* – "громовержець") – один з епітетів Зевса – верховного бога у давньогрецькій міфології, *erotophobia* (грец. *eros* – "кохання") – страх сексу або питань про секс; власна назва давньогрецького бога кохання Ерота, *nyctophobia* (грец. *nycta* – "ніч") – страх темряви, ночі; власна назва уособлення ночі у давньогрецькій міфології, першостихії Нікти, *syphilophobia*

(лат. *syphilis* – "сифіліс") – сифілофобія, боязнь заразитися сифілісом; у 1530 році Джироламо Фракасторо у своїй праці про сифіліс писав про сина Ніуби Сифіла, якого прокляв бог Аполлон цією хворобою, *thanatophobia* (грец. *thanatos* – "смерть") – страх смерті; Танатос – бог смерті, брат божества сну, Морфея, *plutophobia* (грец. *plutos* – "багатство") – страх багатства або накопичення грошей, намагання них найшвидше позбутись, бути бідним; Плутос, син Деметри та Ясіона, – бог багатства в давньогрецькій міфології.

10) Атрибутивні ТЕ з назвами історичних реалій.

Манії: *agoromania* (грец. *agora* – "місце для зібрання людей") – патологічне прагнення вийти на залюднений простір; Агора, ключовий символ грецької демократії, – місце для зібрання громадян і місце великого скупчення людей.

Фобії: *agorophobia* (грец. *agora* – "місце для зібрання людей") – страх відкритих, людних місць, *xenophobia* (грец. *xenos* – "чужий") – боязнь чужих людей; у часи дорійського Криту та Давньої Спарти існувало явище ксенеласії (грец. *xenelassia* – "вигнання чужинців") – примусового вигнання з території чужинців.

Латинські та грецькі позначення анатомічних утворень, що мають абсолютно однакове значення, називають греко-латинськими дублетними позначеннями, або дублетами [4].

Приклади цього лінгвістичного явища є у патопсихології, атрибутивні компоненти яких дублюють значення один одного, проте походять із різних мовних джерел.

Наприклад:

- *autophomania/suicidomania* – терміни виражають сильний потяг до самогубства, різниця полягає в тому, що атрибутивні компоненти обох термінів мають різні мовні джерела, а буквальный переклад буде однаковий;

- *acrophobia/altophobia* – страх висоти; "акрофобія" є варіантом грецького терміна "альтофобія" з латинізованим атрибутивним компонентом;

- *sociophobia/demophobia* – передають боязнь залюдненого місця; терміни "соціофобія" та "демофобія" є частковими синонімами, проте початкові ТЕ мають різні мовні джерела походження.

Поява латинськомовних ТЕ у цій групі термінів свідчить про нерегулярні термінологічні зміни у клінічній традиції, яка тяжіє до термінології грецького походження. Нерегулярних гібридних термінів ми визначили тільки 10 ТО: *altophobia* – боязнь висоти, *ablutophobia* – страх купання, прання або чищення, *ablutomania* – патологічний інтерес до купання, *anuptophobia* – боязнь не мати шлюбу, *cantomania* – пристрасть до співу, *claustromania* – небажання виходити із замкненого простору, *claustrophobia* – страх замкненого простору, *ludomania* – пристрасть до азартних ігор, хвороба, *suicidomania* – ірраціональний страх виконання будь-яких суспільних дій.

Це також є доказом розвитку патопсихічної термінології, адже означає, що латинськомовна термінологія на позначення маній та фобій почала поповнюватися і латинськими ТЕ. Таких термінів ми зафіксували мало (10 ТО), що вказує на усталену термінологічну традицію використання у клінічній термінології переважно слів грецького походження.

Висновки. Клінічна патопсихологічна термінологія має тривалий шлях розвитку, протягом якого вона виправдано ввібрала в себе багато мовнокультурологічного матеріалу попередніх епох. Етимологічний аналіз термінів з кінцевими терміноелементами *-mania*, *-phobia* довів, що переважна більшість їх є латинізованими термінами грецького походження. Лише 10 ТО мають у складі початковий терміноелемент латинського похо-

дження. Поява гібридних грецько-латинських термінів є доказом розвитку медичної термінології та продовження усталеної термінологічної традиції використання у клінічній термінології переважно слів грецького походження. З мовного погляду поява таких термінів – результат калькування. Розуміння і свідоме використання складних клінічних термінів греко-латинського походження фахівцями в галузі медицини і психології не можуть бути розшифровані без знання давніх мов і культурних традицій давніх греків і римлян. Знання граматичної форми і лексичного значення термінологічних одиниць дозволить психологу, психотерапевту чи психіатру вільно оперувати професійною лексикою.

Подальші дослідження термінології патопсихології будуть присвячені історії та лінгвокультурологічному аналізу термінів із терміноелементом *-pathia*. Еволюція грецького терміна *pathos* від античних джерел до мови сучасної медицини потребує детального культурологічного аналізу і суттєво поглибить висновки стосовно важливої ролі давніх мов – латинської та грецької – у сучасному термінотворенні.

Список використаної літератури

1. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – М.: Книжный дом "Либроком", 2010.
2. Бекишева Е. В. Категориальные основы номинации болезней и проблем, связанных со здоровьем / Е. В. Бекишева. – Самара: ООО ИПК "Содружество", 2007.
3. Горохова Л. В. Страх як екзистенціаль буття сучасної людини: соціально-філософський аналіз: автореф. дис. ... канд. філос. наук / Л. В. Горохова. – Житомир, 2012.
4. Мусохранова М. Б. Пособие по латинскому языку для студентов фармацевтического факультета заочной формы обучения / М. Б. Мусохранова. – Омск: ГБОУ ВПО ОмГМА Минздрава России, 2008.
5. Синявський В. В. Психологічний словник / В. В. Синявський, О. П. Сергєєнкова. – Київ: Наук. світ, 2007.
6. Яковлева А. М. Сучасний тлумачний словник української мови / А. М. Яковлева, Т. М. Афонська. – Харків: Торсінг плюс, 2007.
7. Angst J. Bipolarity from ancient to modern times: conception, birth and rebirth / J. Angst, A. Mamerros // *Journal of affective disorders*. – 2001. – 67(1-3). – P. 3–19.
8. Adams F. L. L. D. The extant works of aretaeus, the cappadocian (Reprint of the 1856 edition "Ἀρεταίου Καππαδόκου Περί αιτίων και σημείων οξέων") / F. L. L. D. Adams. – Boston: Milford House, 1972.
9. Beck J. Diagnosing Mental Illness in Ancient Greece and Rome / J. Beck // *The Atlantic*. – 2014.
10. Bourne E. J. The anxiety & phobia workbook / E. J. Bourne. – Oakland, CA: New Harbinger Publication, 2005. – 481 p.

11. Cicero M. Tullius "Tusculanae Disputationes" / Tullius M. Cicero; ed. M. Pohlenz. – Leipzig; Teubner: Perseus, 1918.
12. Crocq M. A. A history of anxiety: from Hippocrates to DSM / M. A. Crocq. // *Dialogues in clinical neuroscience*. – 2015. – 17(3). – 319 p.
13. Hippocrates "Περί ιερής νόσου", Oeuvres Completes D'Hippocrate; ed. A. Littre. – Amsterdam: Perseus, 1962.
14. Care for Patients with Mental Illness in Ancient Greece / L. Kourkouta, P. Karametsou, V. I. Papathanassiou et al. // *Top 10 Contributions on Nursing & Health Care*. – 2nd Edition. – 2018.
15. Plato "Τίμαιος", Platonis Opera; ed. John Burnet. – Oxford University Press, Perseus, 1903.
16. Seneca, L. Annaeus. "De Tranquillitate Animi". Vol. 2: Moral Essays. – London; New York: Heinemann, Perseus, 1932.

References

1. Akhmanova, O. S. (2010). Slovar' lnhvystichieskikh tierminov. M.: Knizhnyi dom "Librokom".
2. Bekisheva, E. V. (2007) Kategorial'nye osnovy nominacii boleznej i problem, svyazannyh so zdorov'em. Samara, OOO "IPK "Sodruzhestvo".
3. Gorohova, L. V. (2012) Strah yak ekzistencijal buttya suchasnoï lyudini: social'no-filosofskij analiz. Avtoferat, diss. kand. filosof. nauk, Zhitomir.
4. Musohranova, M. B. (2008) Posobie po latinskomu yazyku dlya studentov farmacevticheskogo fakul'teta zaочноj formy obucheniya. Omsk, GBOU VPO OmGMA Minzdrava Rossii.
5. Sinyav'skij, V. V., & Sergeenkov, O. P. (2007) Psihologichnij slovnik. Kiiiv : Naukovij svit.
6. Yakovleva, A. M., & Afons'ka, T. M. (2007) Suchasnij tлумачnij slovnik ukraiñs'koï movi. Harkiv : Torsing plus.
7. Angst, J., & Mamerros, A. (2001) Bipolarity from ancient to modern times: conception, birth and rebirth. *Journal of affective disorders*, 67(1-3), 3-19.
8. Adams, F. L. L. D. (1972) The extant works of aretaeus, the cappadocian (Reprint of the 1856 edition "Ἀρεταίου Καππαδόκου Περί αιτίων και σημείων οξέων"). *Milford House, Boston*.
9. Beck, J. (2014) Diagnosing Mental Illness in Ancient Greece and Rome. *The Atlantic*.
10. Bourne, E. J. (2005) The anxiety & phobia workbook. Oakland, CA: New Harbinger Publication, 50.
11. Cicero, M. Tullius (1918) "Tusculanae Disputationes", ed. M. Pohlenz. Leipzig, Teubner, Perseus.
12. Crocq, M. A. (2015) A history of anxiety: from Hippocrates to DSM. *Dialogues in clinical neuroscience*, 17(3), 319.
13. Hippocrates (1962) "Περί ιερής νόσου", Oeuvres Completes D'Hippocrate, ed. A. Littre. Amsterdam, Perseus.
14. Kourkouta, L., Karametsou, P., Papathanassiou, V. I., Koukourikos, K., Iliadis, Ch., Plati, P., Vakalopoulou, B., Tsaloglidou, A. (2018) Care for Patients with Mental Illness in Ancient Greece. *Top 10 Contributions on Nursing & Health Care: 2nd Edition*, 3.
15. Plato (1903) "Τίμαιος", Platonis Opera, ed. John Burnet. Oxford University Press, Perseus.
16. Seneca, L. (1932) Annaeus. "De Tranquillitate Animi". *Moral Essays: volume 2*. London and New York, Heinemann, Perseus.

Надійшла до редакції 13.10.2020
Рекомендована до друку 30.11.2020

Yaroslava Popovych, Master student,
ORCID: 0000-0002-3262-1333
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

HISTORICAL AND LINGUOCULTURAL ANALYSIS OF PATHOPSYCHOLOGICAL TERMS WITH *-MANIA* AND *-PHOBIA* TERM ELEMENTS

The article is devoted to the analysis of the origin of psychological clinical terminology and the impact on its development of historical, mythological and cultural realities/characters of Ancient Greece and Rome. Concerning that clinical terminology's development took much time it has obviously made it harder to understand than those terms, that were recently composed. The application and understanding of "phobia" and "mania" in ancient authors' original texts were analyzed to clarify whether the meaning and usage changed throughout the years. Among those text were works of the physicians Hippocrates and Aretaeus of Cappadocia, historian Pausanias and even philosophers Plato, Seneca, to see if the attitude to each term of those authors has changed in modern pathopsychic terminology. All the results of this study are summarized and represented in 10 categories, depending on the meaning of their attributive components, the origin of the term is analyzed and the corresponding linguistic and cultural commentary is given to it. Comments are related to mythological reality, which can make meaning of the term not clear to those, who are not aware of that specific myth and the historical and cultural features of Ancient Greece and Rome, which influenced the formation of each individual term. In addition, this article contains rare terms, that have -mania and -phobia component, and a similar first element. However, the language sources (Ancient Greek/ Latin) are different, that certify the development of this group of terms, for Latin is used in clinical terminology more rarely, than Greek.

Keywords: clinical terminology, mania, Latin, phobia, psychology.